

УДК 351.746.1

Геннадій Анатолійович МАГАСЬ,
кандидат наук з державного управління, начальник кафедри
оперативного мистецтва Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ОРГАНУ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В СИСТЕМІ ЗБИРАННЯ (ДОБУВАННЯ) ТА ОБРОБКИ ДАНИХ ОБСТАНОВКИ В УМОВАХ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

У статті проаналізовано процес діяльності управління органу охорони державного кордону в системі збирання (добування) та обробки даних обстановки в умовах нових підходів до охорони державного кордону.

Ключові слова: *система збирання (добування) та обробки даних обстановки, орган охорони державного кордону, оперативно-службова діяльність, органи управління, інформаційно-аналітичний підрозділ.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У період структурних і політичних перетворень в Україні зберігається необхідність удосконалення системи забезпечення національної безпеки держави, у тому числі й на державному кордоні. Військові форми та способи охорони кордону не можна вважати універсальною гарантією безпеки держави, особливо в плані протидії нелегальній міграції, контр-

абандній та терористичній діяльності, браконьєрству у виключній (морській) економічній зоні тощо. Тому відповідно до Закону України “Про Державну прикордонну службу України” вона є правоохоронним органом спеціального призначення [1], що, у свою чергу, суттєво змінює підхід до виконання завдань з охорони державного кордону.

Стратегією розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2020 року визначено, що основною метою розвитку Державної прикордонної служби України є забезпечення ефективної реалізації політики безпеки у сфері захисту й охорони державного кордону України, а також охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні через використання такого механізму, як створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону України. Разом з тим під час створення системи інтегрованого управління безпекою державного кордону передбачається впровадження спільних механізмів (з країнами Європейського Союзу) з питань обміну інформацією та аналізу ризиків, а також удосконалення системи аналізу й оцінки інформації [2].

Одним із пріоритетних напрямів підвищення ефективності охорони державного кордону є підвищення якості управління державним кордоном, а саме запровадження системи прийняття рішень, яка спирається на обґрунтований, конструктивний аналіз обстановки, – комплекс дій, спрямованих на виявлення, ідентифікацію, оцінку ймовірних загроз та ризиків на ділянці державного кордону, тенденції їх зміни; можливий масштаб конфліктних ситуацій, найбільш ймовірні сценарії їх розвитку; фактори які впливають на подію та їх взаємозв’язок.

Система збирання (добування) та обробки даних обстановки є складовою управлінської діяльності та спрямована на забезпечення керівників усіх рівнів інформацією, необхідною для організації оперативно-службової діяльності, прийняття обґрунтованих управлінських рішень [3].

Підвищення вимог до управлінської діяльності, якості прийняття управлінських рішень, у свою чергу, підвищує вимоги до організації та здійснення збирання (добування) та обробки даних обстановки.

Саме всебічний аналіз обстановки на сьогодні є відносно новим і мало вивченим процесом для штабів різних рівнів. Потрібні науково обґрунтовані кількісні методи аналізу обстановки під час організації оперативно-службових (бойових) дій у різних формах для забезпечення прийняття обґрунтованих рішень.

Проведена велика робота щодо вдосконалення наявних форм і способів охорони кордону, виконуються експерименти щодо впровадження нових способів несення служби, триває розвиток нових моделей (способів) охорони державного кордону, таких як оперативний, оперативно-технічний, військовий. Слід відмітити, що в основу цих моделей покладено систему збирання (добування) та обробки даних обстановки, а саме її складову – роботу щодо обробки масивів інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Дослідженню проблем ефективного функціонування системи збирання, обробки та аналізу даних обстановки (інформації) приділяється багато уваги. Ця проблема розглядається у працях учених В. О. Назаренка, В. М. Серватюка, В. А. Кириленка та ін. Однак існує необхідність проаналізувати процес діяльності управління органу охорони державного кордону в системі збирання (добування) та обробки даних обстановки в умовах нових підходів до охорони державного кордону.

Метою статті є аналіз процесу діяльності управління органу охорони державного кордону в системі збирання (добування) та обробки даних обстановки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світлі практики діяльності органів охорони державного кордону наявна система збирання (добування) та обробки даних обстановки функціонує з метою забезпечення керівників відповідних рівнів управління інформацією щодо середовища, в якому здійснює свою діяльність орган охорони державного кордону, обробки інформації, підготовки необхідних даних для забезпечення процесу прийняття управлінських рішень.

Основним завданням діяльності штабу органу охорони в системі збирання (добування) та обробки даних обстановки є забезпечення

начальника органу охорони державного кордону (начальника штабу) інформацією щодо середовища, в якому здійснюють свою діяльність підрозділи охорони державного кордону, обробки даної інформації, підготовки необхідних даних для прийняття управлінських рішень щодо організації ОСД на ділянці відповідальності прикордонного загону.

Безперервне збирання, добування, обробка, вивчення, відображення та аналіз даних обстановки є одним з найбільш складних і трудомістких завдань управлінської діяльності штабу. Мета їх виконання полягає в тому, щоб постійно, вчасно й у необхідному обсязі забезпечувати командування і всі органи управління достовірними відомостями про загрози протиправної діяльності, стан своїх підрозділів, а також про умови ведення оперативно-службової діяльності. Від виконання цього завдання залежить правильність висновків з оцінки обстановки, своєчасність та обґрунтованість прийнятих рішень, якість планування оперативно-службової діяльності й ефективність використання наявних сил і засобів.

Аналізуючи діяльність штабу органу охорони, беручи до уваги неформованість системи збирання (добування) та обробки даних обстановки, доцільно розглянути інформаційне середовище, в якому функціонує штаб. Наявну систему збирання (добування) та обробки даних обстановки в цьому аспекті доцільно поділити на дві підсистеми:

- збирання (добування) даних обстановки;
- обробки даних обстановки.

У штабі органу охорони державного кордону збирання (добування) даних обстановки виконують практично всі структурні підрозділи. Разом з тим найбільший обсяг роботи в цьому напрямі діяльності здійснюють:

- інформаційно-аналітичний відділ;
- відділ управління службою;
- відділ прикордонної служби;
- відділи прикордонного контролю та реєстрації;
- організаційно-плановий відділ.

Це спричинене призначенням і функціональною спрямованістю даних структурних підрозділів.

Додатково необхідно зазначити, що основу процесу повсякденного управління органами охорони кордону в Державній прикордонній службі України складає система інформаційного забезпечення керівництва відповідного рівня даними про стан і результати оперативно-службової діяльності ДПСУ протягом доби, організації безперервного контролю за розвитком обстановки на державному кордоні та оперативного реагування на її зміни протягом доби.

Вона містить:

- центр управління службою;
- службу відповідальних і груп оперативного контролю;
- доповідь висновків з оцінки обстановки та рішення (пропозицій в рішення) по лінії командування;
- оцінку даних обстановки по лінії структурних підрозділів органу управління.

Підрозділами штабу органу охорони державного кордону, які виконують основний обсяг робіт з обробки даних обстановки, є:

- інформаційно-аналітичний відділ;
- відділ управління службою;
- відділ прикордонної служби;
- відділ прикордонного контролю і реєстрації.

Інформаційно-аналітичний відділ (ІАВ – підрозділ, до якого на теперішній час надходить основний інформаційний потік, але формування варіантів рішення, моделей дій він не здійснює.

Відділ прикордонної служби, відділ прикордонного контролю і реєстрації на даний момент часу здійснює поточний контроль, надання інформаційних та статистичних документів без виконання функцій вироблення пропозицій і варіантів рішень.

Відділ управління службою (здійснює контроль за виконанням планів, розпоряджень, планування, ведення статистичних даних за результатами роботи, вирішення питання бойової готовності.

Аналізуючи практику діяльності органів управління та структурних підрозділів штабу органу охорони державного кордону

в системі збирання (добування) та обробки даних обстановки, розкриємо проблемні аспекти взаємодії між ними.

В інформаційно-аналітичний відділ надходить достатньо значний обсяг статистичної інформації. Відділом використовується автоматизована система „Гарт-5”, що дозволяє відстежувати тенденції зміни показників оперативно-службової діяльності та формувати інформаційне підґрунтя для здійснення прогнозування розвитку окремих елементів обстановки. Разом з тим практика діяльності інформаційно-аналітичних відділів штабів свідчить про відсутність процедур обробки інформації та подальшого її використання. Програмне забезпечення автоматизованої системи “Гарт-5” не забезпечує автоматизацію процедур аналізу інформації, формування висновків за результатами аналізу інформації, формування тенденцій та прогнозування розвитку обстановки. Робота ІАВ зводиться до елементарних операцій з підрахунку й узагальнення показників ОСД, оформлення довідкових матеріалів, що в наочній формі відображають зміни показників ОСД в часі протягом того чи іншого звітного періоду. Висновки з аналізу результатів формуються разом з тим практично не обґрунтовано. Не визначаються та не аналізуються фактори, що мали вплив на зміни результативності підрозділів, наявність чи відсутність результатів оперативно-службової діяльності за тим чи іншим напрямом, збільшення чи зменшення випадків того чи іншого виду правопорушень. Не аналізуються причини виникнення даних явищ.

Системі збирання (добування) та обробки даних обстановки притаманні такі основні ознаки:

- великі витрати часу і праці на збір та обробку даних;
- несвоечасність збору даних;
- неточність (неадекватність) сприйняття інформації та даних обстановки;
- неточність обробки;
- неоперативність роботи з документами;
- значна ймовірність втрати інформації, її викривлення або тлумачення у вигідному ракурсі;
- неповний захист даних обстановки та інформації;

відсутність єдиного центру зберігання впорядкованих баз даних в органі охорони кордону;

значні витрати часу на пошук інформації та даних обстановки; проходження інформації по ланках управління здійснюється з первинною обробкою і надходженням до особи, яка приймає рішення, з відповідним впливом ланок, які її оброблюють, у бік завищення або заниження її важливості;

дублювання проходження інформації до організаційних структур, які мають знати інформацію, але не приймають управлінських рішень.

Причиною даної ситуації є відсутність належного стану взаємодії з такими структурними підрозділами штабу, як відділ прикордонного контролю та реєстрації, відділ прикордонної служби і т. п. На практиці ІАВ здійснює збирання інформації виключно щодо результатів ОСД, інформації, необхідної для відпрацювання інформаційних довідок начальнику органу охорони державного кордону та начальнику штабу для проведення селекторних нарад, та інформації, визначеної формами звітності, передбачених табелем та формами звітності ДПСУ, іншими розпорядчими документами. Фактично інформація, яка обробляється ІАВ, не застосовується під час підготовки та формування управлінських рішень начальника органу охорони державного кордону. Саме відділ участі в даному процесі не бере.

Основними структурними підрозділами штабу (відділом управління службою, відділом прикордонного контролю та реєстрації, відділом прикордонної служби) практично щоденно проводиться робота щодо збирання та обробки даних обстановки, логічним завершенням якої є підготовка інформації певного обсягу та змісту, що безпосередньо використовується для прийняття управлінських рішень начальником органу охорони державного кордону. У ході цієї роботи постійно аналізуються фактори впливу на обстановку, причини виникнення того чи іншого явища, що, у свою чергу, визначає необхідність прийняття того чи іншого рішення.

У ланці структурні підрозділи штабу – інформаційно-аналітичний відділ під час роботи в системі збирання (добування) даних обстановки

простежується відсутність деталізації питань взаємодії та реально постає необхідність такої деталізації.

Аналогічні проблемні питання існують і щодо взаємодії між структурними підрозділами штабу та іншими органами управління прикордонного загону.

Аналіз положень про відповідні структурні підрозділи штабу та практики діяльності в системі збирання (добування) та обробки даних обстановки свідчить про те, що завдання, які їм визначаються, необхідною мірою не деталізуються, не повною мірою враховується функціональна спрямованість та спеціалізація підрозділів, можливість взаемовикористання інформаційного потенціалу. На даний час відсутнє чітке розмежування повноважень у тих напрямках, діяльність в яких відповідно до визначених їм завдань здійснюють одночасно декілька структурних підрозділів штабу. Не виключення і діяльність структурних підрозділів штабу в системі збирання (добування) та обробки даних обстановки. Це призводить до дублювання певних операцій, створення різних за належністю, разом з тим однотипних за змістом обліків та баз даних, набагато збільшує обсяг однотипної інформації, що циркулює на рівні штабу. Тільки злагоджена робота всіх структур, які працюють у системі збору (добування) й обробки даних обстановки, надає змогу повною мірою використовувати потенціал системи та забезпечувати прийняття адекватних і своєчасних управлінських рішень.

Усі дані обстановки надходять до штабу загону. Інформація вивчається та заноситься до відповідних обліків (ПЕОМ, картотеки, журнали обліку) у вигляді, який забезпечує подальше їх використання та опрацювання.

Зважаючи на необхідність накопичення даних для їх подальшого використання, підвищення повноти та достовірності інформації, скорочення часу на прийняття рішення, розширення можливості аналізу й узагальнення інформації, в органах охорони створені відповідні інформаційні фонди, тобто бази або банки даних на основі корпоративної автоматизованої інформаційної системи "Гарт".

Аналіз формування баз даних у прикордонному загоні свідчить, що вони створюються за інформаційними об'єктами, у той час як рішення на охорону державного кордону формується за іншою структурою. Наприклад, для визначення напрямку зосередження основних зусиль потрібно одночасно враховувати вплив різних інформаційних об'єктів: усі типи правопорушників і характер їх дій, господарсько-виробничу діяльність і т. ін.

Процедури (методи, методики), які забезпечували б обґрунтування елементів рішень на основі вхідної інформації, не описані і не сформовані, що призводить до великої долі суб'єктивізму під час формування рішення.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що на даний час система збирання (добування) та обробки даних обстановки ООДК в повному обсязі не сформована. Нормативно-правовими актами, що регламентують ОСД ООДК, чітко не визначено склад і структуру системи збирання (добування) та обробки даних обстановки, а також відсутні методи обробки інформації, що, у свою чергу, не дає змоги прийняти адекватне управлінське рішення в умовах швидкоплинності обстановки.

На підставі зазначеного виникають протиріччя: між завданнями системи збирання (добування) даних обстановки та відсутністю технології взаємодії окремих її структурних елементів; між необхідністю прийняття обґрунтованого оперативного рішення в органі охорони державного кордону і недосконалістю методів обробки інформації.

Висновки. В основу функціонування чинної моделі охорони кордону покладено систему збирання (добування) та обробки даних обстановки. Ця система з її великою кількістю джерел інформації, технічним забезпеченням, задіяним персоналом повинна забезпечити штаб органу охорони державного кордону необхідними обґрунтованими вихідними даними для підготовки пропозицій щодо прийняття адекватних управлінських рішень з метою своєчасного впливу на процеси, які відбуваються на державному кордоні.

Разом з тим аналіз процесу діяльності штабу органу охорони державного кордону щодо збору й обробки інформації в чинній моделі охорони державного кордону показав, що на сьогодні система збирання (добування) та обробки даних обстановки в штабі прикордонного загону в повному обсязі не сформована, методики обробки даних обстановки та методики формування на цій основі елементів рішення в штабах органів охорони не сформовано. Це й породжує труднощі в обробці великих масивів інформації, у формуванні прогнозних сценаріїв розвитку обстановки і, як наслідок, може призвести до необґрунтованих рішень.

Проведений аналіз роботи з інформацією виявив низку недоліків і прорахунків, які притаманні системі збирання (добування) та обробки даних обстановки в прикордонному загоні, а саме:

- великі витрати часу і праці на аналіз даних;

- відсутність методик аналізу та формування рішень;

- великий обсяг паперових документів, що спричинює низьку оперативність роботи з ними;

- упорядкування баз даних не підпорядковано меті формування рішень, як наслідок значні затрати часу на пошук необхідної інформації.

На підставі вищенаведеного можна визначити протиріччя в системі збирання (добування) та обробки даних обстановки органу охорони державного кордону:

- між створеною організаційною структурою управління і відставанням методів (методик) обробки ними інформації і формування елементів рішення;

- великими можливостями систем зв'язку інформаційних систем щодо накопичення та передачі інформації і можливостями персоналу щодо її обробки;

- масивами інформації, що циркулює, і її впливом на рішення щодо обстановки на державному кордоні;

- потребами в обґрунтованих прогностичних моделях розвитку обстановки й обмеженими можливостями методик їх проведення.

Це призвело до виникнення протиріч у процесі розробки та прийняття рішень, а саме:

між ступенем обґрунтованості і своєчасністю вироблення управлінського рішення;

між необхідністю прийняття обґрунтованого оперативного рішення в органі охорони державного кордону і недосконалістю методів обробки інформації;

між творчістю, неформальними підходами і правилами формалізованого підходу, межами використання кількісних підходів.

Новизна результату полягає в тому, що дані протиріччя сформульовано вперше.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Визначені протиріччя дозволяють обґрунтувати подальші напрями удосконалення роботи управління органу охорони державного кордону в СЗДОДО під час застосування нових підходів охорони державного кордону: оперативного, оперативно-технічного, військового.

Список використаної літератури

1. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 № 1777-ХІІ; Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661 – ІV.
2. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України.
3. Статут Державної прикордонної служби з охорони державного кордону України. Частина І. Прикордонний загін (проект): уведений в дію наказом Голови Державної прикордонної служби України від 27.08.2004 № 634.

Рецензент – доктор військових наук, професор Кириленко В. А.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2015.

Магась Г. А. Исследование функционирования управления органа охраны государственной границы в системе сбора (добывания) и обработки данных обстановки в условиях новых подходов к охране государственной границы

В статье осуществлен анализ процесса деятельности управления органа охраны государственной границы в системе сбора (добывания) и обработки данных обстановки в условиях новых подходов к охране государственной границы.

Ключевые слова: *система сбора (добывания) и обработки данных обстановки, орган охраны государственной границы, оперативно-служебная деятельность, органы управления, информационно-аналитическое подразделение.*

Mahas H. A. Research of function in gof managemen tofborderguarioorganwithintheframeworkofobtaining (extracting) andprocessingofdataonsituationregarding newapproaches to state border defence

In the period of structural and political transformations in Ukraine there is a necessity of improvement of national security system including border security.

The Strategy of development of the State Border Guard Service of Ukraine until 2020 determines that the main aim of development of the State Border Guard Service of Ukraine is ensuring of efficient implementation of security policy in the sphere of protection and defence of Ukrainian border and protection of sovereign rights of Ukraine in its exclusive (marine) zone with the use of the mechanism of creation of system of integrated management of security of state border of Ukraine. Also while designing the system of border management it is expected to implement the joint mechanism (with the EU countries) concerning information exchange, risks analysis, and improvement of information analysis and evaluation system.

One of main methods of enhancing the efficiency of state border protection is increasing the quality of state border management. The implementation of decision making system based on the substantiated and structural situation analysis – complex of actions oriented towards detection, identification and evaluation of possible threats and risks in the state border sector, tendencies of their changes; possible scale of conflict situation, the most probable scenarios of their development; factors affecting events and their interrelation.

The system of obtaining (extracting) and processing of data on situation is an element of management activity and supplies the chiefs of all levels with the information which is necessary for organization of operation and service activity, making of reasonable management decisions.

Today the comprehensive situation analysis is a relatively new process for headquarters of all levels. We assert that the scientifically substantiated quantitative methods of situation analysis are required during organization of operation and service (combat) actions in different form in order to make reasonable decisions.

Also the analysis of activities of headquarters of border guard organ with regards to obtaining and processing of data in the existing model of border guard security showed that today's system of obtaining (extracting) and processing of data on situation in the headquarters of border detachment has not been organized properly; and the methods of processing of data on situation and methods of formation of decision elements in the headquarters of border guard organs have not been formulated.

We have outlined the controversies substantiating the further directions of improvement of management of border guard organ in the system of obtaining (extracting) and processing of data on situation while using new approaches to state border protection: operation, operation and tactical, military.

Keywords: *system of obtaining (extracting) and processing of data on situation, border guard security, operation and service activity, organs of management, information and analytical unit.*